H. Poeze

Korte Signaleringsen I

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 147 (1991), no: 4, Leiden, 547-555

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

KORTE SIGNALERINGEN I

HARRY A. POEZE

- Femme S. Gaastra, *De geschiedenis van de VOC*. Zutphen: Walburg Pers, 1991, 192 pp. ISBN 90.6011.732.8. Prijs f 39,50.
- Els M. Jacobs, *Varen om peper en thee; Korte geschiedenis van de Verenigde Oostindische Compagnie*. Amsterdam: Rijksmuseum 'Nederlands Scheepvaart Museum', Zutphen: Walburg Pers, 1991, 96 pp. ISBN 90.6011.730.1. Prijs f 19,50.
- Els M. Jacobs, *In pursuit of pepper and tea; The story of the Dutch East India Company*. Amsterdam: Netherlands Maritime Museum, Zutphen: Walburg Pers, 1991, 96 pp. ISBN 90.6011.739.5. Prijs f 19,50.
- Vibeke Roeper en Ludian Schaling (red.), *Korte beschrijvinge van de ongelukkige weer-om-reys van het schip Aernhem; In 1663 door Andries Stokram beschreven*; Opnieuw uitgegeven en van commentaar voorzien door —. Tweede herziene druk. Amsterdam: Terra Incognita, 1991, 72 pp. ISBN 90.73853.02.8. Prijs f 12,50 (te bestellen bij de uitgever, p/a Instituut voor Neerlandistiek, Spuistraat 134, 1012 VB Amsterdam).
- Arnold E. Leuftink, *Harde heelmeesters; Zeelieden en hun dokters in de 18e eeuw*. Zutphen: Walburg Pers, 1991, 253 pp. ISBN 90.6011.736.0. Prijs f 39,50.
- P.J. Drooglever (red.), *Indisch intermezzo; Geschiedenis van de Nederlanders in Indonesië*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1991, 135 pp. ISBN 90.6707.290.7. Prijs f 29,90.
- Herman Willem Daendels 1762-1818; *Geldersman-patriot-jacobijn-generaal-hereboer-maarschalk-gouverneur; Van Hattem naar St. George del Mina*. Utrecht: Matrijs, 1991, 174 pp. ISBN 90.5345.007.6. Prijs f 39,90.
- Jaap van der Zwaag, *Verloren tropische zaken; De opkomst en ondergang van de Nederlandse handel- & cultuurmaatschappijen in het voormalige Nederlands-Indië*. Meppel: Feniks Pers, 1991, 319 pp. ISBN 90.6654.627.1. Prijs f 49,75.
- Wim Willems (red.), *Bronnen van kennis over Indische Nederlanders; Bundel artikelen naar aanleiding van de 2e Studiedag Indische Nederlanders*. Leiden: Centrum voor Onderzoek van Maatschappelijke Tegenstellingen, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Rijksuniversiteit Leiden, 1991, 247 pp. ISBN 90.71042.41.3. Prijs f 30,— (te bestellen bij de uitgever, Wassenaarseweg 52, 2333 AK Leiden).
- Nel Noordervliet-Jol en Huub de Jonge, *Scheveningers op Madura; De Indische tak van de Van Duijne's*. Scheveningen: Museum Scheveningen, 1991, 12 pp. Prijs f 7,50 (te bestellen bij de uitgever, Neptunusstraat 92, 2586 GT Scheveningen).
- A.J.J. Mulder, *Koninklijke Paketvaart Maatschappij; Wel en wee van een Indische rederij*. Alkmaar: De Alk, 1991, 224 pp. ISBN 90.6013.995.x. Prijs f 69,90.
- F.D. Holleman, *Philippijnsch dagboek; Volksrecht in de Philippijnen, een*

- moeizame verkenning april-juli 1931*. Leiden: Van Vollenhoven Instituut voor Recht en Bestuur in Niet-Westerse Landen - Rijksuniversiteit Leiden, 1991, xiv+101 pp. ISBN 90.6385.165.0. Prijs f 7,50 (te bestellen bij Böhntlingk Stichting, Leiden, giro 6065431).
- Th.J. de Jongh, *Van Rudelsheimstichting tot Van Helsdingenkazerne; Met een biografie van J.P. van Helsdingen (1907-1942)*. 's-Gravenhage: Sectie Luchtmachthistorie van de Luchtmachtstaf, 1991, 70 pp. ISBN 90.73696.02.x. Prijs f 12,50 (te bestellen bij de uitgever, Postbus 20703, 2500 ES 's-Gravenhage).
- J.C. Bijkerk, *De Colombo-tragedie*. Franeker: Van Wijnen, 1991, 192 pp. ISBN 90.5194.049.1. Prijs f 24,50.
- Arie J. van Veen, *Tjampoer Marechéplisie; Het Korps Militaire Politie/Koninklijke Marechaussee in Nederlands-Indië 1945-1951*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1991, 112 pp. ISBN 90.6707.274.5. Prijs f 49,50.
- Soeharto, *Mijn gedachten, woorden en daden*. Co-auteurs Ramadhan K.H. en G. Dwipayana. Franeker: Van Wijnen, 1991, 392 pp. ISBN 90.5194.047.5. Prijs f 49,50.
- Nico Schulte Nordholt, *Indonesië*. Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de Tropen, 's-Gravenhage: NOVIB, Brussel: NCOS, 1991, 75 pp. ISBN 90.6832.309.1. Prijs f 14,90.

Gaastra's overzichtswerk *De geschiedenis van de VOC* werd bij verschijnen in 1982 geprezen als een waardevolle inleiding op en samenvatting van het reilen en zeilen van deze voor zijn tijd enorme onderneming. De stijgende wetenschappelijke belangstelling voor de VOC leidt tot nieuwe publikaties en inzichten. Daarnaast is er sprake van toenemende algemene interesse in de spectaculaire en tot de verbeelding sprekende VOC-activiteiten. Een herdruk van Gaastra's boek is daarom een welkome zaak en des te meer waar hij de nieuwe gegevens en inzichten over met name de rol van de Europeanen in de Aziatische sociale omgeving en over de ingewikkelde financiële en economische aspecten heeft verwerkt. Bovendien zijn opmaak en illustratiemateriaal van veel betere kwaliteit, zodat iedereen, deskundige en leek, die serieuze en handzame informatie over de VOC zoekt bij Gaastra heel veel, niet het minst in de vorm van vele tabellen met cijfers, kan vinden.

De inrichting van een vaste tentoonstelling in het Nederlands Scheepvaart Museum in Amsterdam was de aanleiding voor de uitgave, in Nederlandse en Engelse versie, van *Varen om peper en thee/In pursuit of pepper and tea* door Els M. Jacobs, waarbij in een fraai boekje, met vele, ook gekleurde, illustraties, het verhaal van de VOC wordt verteld. De nadruk valt op de maritieme aspecten, waarbij in acht hoofdstukken de reis van een Oost-indiëvaarder van Nederland naar Indië wordt gevolgd. Jacobs graaft minder diep dan Gaastra, en gaat niet of nauwelijks in op economische en sociale aspecten. Voor een breder, algemener publiek vormt haar boekje een uitstekende samenvatting, die verder geheel losstaat van de Amsterdamse expositie.

Van de zeven schepen van de retourvloot uit Batavia van december 1661 vergingen er op 12 februari 1662 vier; drie met man en muis en van de 'Aernhem' overleefden ruim honderd man de schipbreuk. Na acht dagen van honger en dorst landden ze op het toen onbewoonde Mauritius. In vier groepen verlieten de schipbreukelingen het eiland weer: met de reddingsloep, een Engels schip en een Frans kaperschip; de laatsten pas na ruim een jaar. De matroos Stokram (1639-1664) was één van de vier opvarenden die zijn belevenissen op schrift stelde en deze kort na zijn terugkeer in Nederland, na veel omzwervingen, in juni 1663 uitgaf. Dit verslag – de hoofdmoot van de *Korte beschrijvinge [. . .] van het schip Aernhem* – is in de oorspronkelijke 17e-eeuwse spelling opgenomen, voorzien van tekstverklaringen en uitgebreide toelichtende noten. Daarnaast worden over achtergronden, alle vier uitgegeven verhalen, de gevolgen van de schipbreuk en de mogelijke oorzaken, en met een chronologie en kaarten, alle gegevens verschaft over deze boeiende episode uit de VOC-historie. Een spannend verhaal in een zeer verantwoorde uitgave is het resultaat en een succesvol begin van een reeks die hopelijk nog vele even interessante delen zal gaan tellen.

Harde heelmeesters van Arnold E. Leuftink, een gepensioneerde medicus die eerder over scheepvaartmedische zaken publiceerde, beschrijft de medische zorg voor zeelieden op hun schepen in de 18e eeuw. Aan de orde komen de handelsvaart in Europa, de walvisvaart, de marine en de slavenhandel, maar voornamelijk het VOC-bedrijf, vooral dankzij de archivalia die van de VOC zijn overgeleverd en die bij de andere scheepvaarttakken grotendeels ontbreken. Meer dan de helft van het boek handelt over de medische geschiedenis van de VOC-schepen van 1691 tot 1795 op hun reizen tussen Nederland en Kaap de Goede Hoop. De 2800 schepen waarover Leuftink in zijn instructieve tabellen gegevens verzamelde (over 130 schepen ontbraken gegevens) telden bijna 600.000 opvarenden, van wie op het Atlantische deel van de Indiëreis ruim 40.000 overleden. Bij de meeste schepen bleef het sterftecijfer onder de 3%, maar in 48 rampvaarten overleefde meer dan 37% van de bemanning de reis niet. Leuftink verschaft niet alleen cijfers, maar vooral een voortreffelijk geschreven, boeiend verhaal over de medische geschiedenis van de VOC. De VOC betaalde slecht en was om die reden slechts aantrekkelijk voor slecht opgeleid personeel, grotendeels van laag allooi, dat van heinde en verre kwam, onderworpen werd aan uitbuitende ronselpraktijken en zo vaak in slechte lichamelijke conditie aan boord kwam. De arbeid was zwaar en de arbeidsomstandigheden erbarmelijk. De scheepschirurgijns waren er voor een groot deel niet in staat de beperkte medische kennis toe te passen. Leuftink schetst de omstandigheden aan boord, die weinig verbeterden, en de pogingen de kennis van de chirurgijns op te vijzelen door scholing en examens en gaat in op de adviezen van de academisch geschoolde medici om de medische zorg te verbeteren. Veel succes had dit niet; pas aan het einde van de eeuw werd de scheurbuik, die de meeste slachtoffers eiste, min of meer toevallig teruggedrongen. Op de scheurbuik en andere doodsen ziekte-oorzaken (besmettelijke ziekten, ongevallen, geslachtsziekten, koude en alcohol) gaat Leuftink apart in. Hij heeft daarbij ook ruimschoots

de gelegenheid individuele lotgevallen te beschrijven, wat zijn verhaal verlevendigt en spannend maakt. *Harde heelmeeesters* is zo een zeer leesbare studie geworden in vernieuwende wetenschappelijke betekenis (waaraan echter een register ontbreekt). Na lezing rest de verbazing dat relatief zo weinig schepen ten onder gingen op de Indiëvaart en over het menselijk weerstandsvermogen die zovelen die reis toch deed overleven.

De stichting Pelita, al bijna 45 jaar actief op het gebied van de opvang en begeleiding van gerepatrieerden uit Indonesië, organiseerde begin 1991 een serie van acht lezingen, die nu gebundeld zijn als *Indisch intermezzo*. De bedoeling was de elementaire feiten te behandelen die het leven van de Nederlanders in Indië hebben bepaald en zo een breed publiek een inleidend overzicht te verschaffen, in het bijzonder ook voor de Nederlanders met Indische achtergrond. Om die reden valt veel nadruk op de meestal benarde positie van de Indo-Europeanen en de cruciale periode van Japanse bezetting en dekolonisatie, waarover vier bijdragen handelen. De zeven historici (G.J. Knaap, P.J. Drooglever, Th. Stevens, H.L. Zwitsers, Elly Touwen-Bouwsma, J.J.P. de Jong en Richard Voorneman) kwijten zich beknopt en bekwaam van hun taak en gelet op de doelstelling is een goede, evenwichtige bundel ontstaan, die ook voor de specialist hier en daar nieuwe gegevens en inzichten bevat (met name in de stukken van Touwen-Bouwsma en Drooglever).

De bundel *Herman Willem Daendels 1762-1818* verscheen ter gelegenheid van de tentoonstelling in het Rijksmuseum rond deze omstreden historische figuur, die een sleutelfiguur is van de Franse tijd. Zijn levensloop was boeiend en spannend, met vele toppen en dalen, de laatste niet het minst als gevolg van een aantal onaangename persoonlijke eigenschappen. Elf deskundigen schrijven een stuk in deze fraai geïllustreerde en mooi uitgegeven bundel, die Daendels' veelbewogen levensloop op politiek, militair en bestuurlijk vlak chronologisch volgt, na een inleidend essay van J. Blokker en een samenvattende biografie van F. van Anrooij. Voor wat betreft Daendels' periode als gouverneur-generaal (1808-1811) zet Th. Stevens de feiten over de aanleg van de Grote Postweg op een rij, met enige ontzuivering als resultaat. Een – in het kader van deze bundel te lang – stuk van K. Zandvliet beschrijft de geschiedenis van de kartering van Java, waaraan Daendels, met zijn bemoeiingen om Java tegen een verwachte Engelse invasie te versterken, belangrijke impulsen gaf. Onghokham tenslotte gaat na wat Daendels' bijdrage was aan de vorming van het koloniale en moderne Indonesië, waarbij bestuursreorganisatie en militarisering belangrijke doorwerking hadden. Het boek besluit met een 35 blz. tellende tentoonstellingscatalogus, die door zijn uitgebreide toelichting ook zelfstandig een nuttig en leesbaar geheel vormt.

De rol en het belang van de Indische cultuur- en handelsmaatschappijen in de economie en het bestuur van Nederlands-Indië vormen een interessant en niet erg uitgebreid onderzocht onderwerp in de geschiedschrijving over de koloniale periode. Met enige verwachting wordt dan ook een kloek boekwerk als Van der Zwaags *Verloren tropische zaken* opengeslagen.

Maar wat hij biedt is een economische geschiedenis van Indië, waarin bekende gegevens worden gegroepeerd, gevolgd door de basisgegevens over volk, bestuur en maatschappij in 1938. Daarna wordt voor 20 cultuurprodukten (koffie, suiker, rubber etc.) de geschiedenis, de wijze, de omvang en het belang van de produktie behandeld. Tot slot volgt een overzicht van het wel en vooral wee tijdens Japanse bezetting, Indonesische revolutie en in de Republiek Indonesia, tot in 1959 de nationalisatie voor alle Nederlandse bedrijven het einde betekende. Het boek is voor een groot deel opsommend en vat vooroorlogse publikaties van de ondernemingskant uitgebreid samen, zonder kritische verwerking of bezinning. De gegevens zijn oncontroleerbaar omdat bronvermelding ontbreekt. Het is achterhaalde geschiedschrijving in de traditie van 'Daar werd wat groots verricht!'

Van de in juni 1990 op de tweede van de vijf jaarlijkse Studiedagen Indische Nederlanders gehouden voordrachten verscheen als *Bronnen van kennis over Indische Nederlanders* een bundeling (de bundel over de eerste Studiedag is gesignaleerd in BKI 146-IV, p. 541-2). Na een inleiding van Wim Willems volgen veertien stukken van 'meer voorlichtend karakter' om te laten zien: 'welke mogelijkheden biedt het bronnenmateriaal waarmee zij doorgaans werken om informatie te verkrijgen over de groep van Indische Nederlanders?' Vijf soorten bronnen komen aan de orde: pers en bellettrie; foto's en films; interviews; dagboeken; en genealogie en overheidsarchieven. De stukken vallen in twee categorieën: op basis van diverse bronnen samengestelde kleine studies over de Indo-Europese groep, en overzichten van aanwezig bronnenmateriaal, in het algemeen of bij een bepaald onderzoeksproject, en mogelijkheden een bepaald onderzoek aan te pakken. In de tweede groep komen de genres film (Liane van der Linden), dagboeken (Theo Stevens) en interviews (Cora Samethini en Rob Vaillant) aan de orde, alsook genealogische collecties (Ralph Boekholt en Dick Visker) en de Indische collectie van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (Elly Touwen-Bouwsma). Specifiek wordt ingegaan op onderzoek van de Japanse interneringskampen in Noord-Sumatra (F.N.J. van Dijk) en de bersiaptijd (Mary Verhoeven-van Delden). In alle gevallen blijkt dat onderzoek naar de rol van de Indo-Europeanen wordt bemoeilijkt omdat zij in de bronnen zelden als zodanig aparte aandacht krijgen. Hun 'eigen' geschiedenis werd, in de meestal van volbloed-Europese schrijvers afkomstige bronnen, vooral genegeerd. Voor de hedendaagse onderzoeker is het moeilijk de eigen Indo-Europese historie uit de vaak diffuse gegevens naar boven te halen. Dat lukt in deze bundel echter vaak heel goed in bijdragen over het Bataviaasch Nieuwsblad van Daum en zijn opvolger, de Indo-Europeaan Karel Zaalberg (Gerard Termorshuizen en Ulbe Bosma), de journalist/literator Hans van der Wall (Reggie Baay), kinderboeken (Gerard Brantas), het koloniale Makassar (Heather Sutherland) en de geïllustreerde pers (Joop van den Berg). Aldus kan het oordeel over de eerste bundel worden herhaald: een heterogene, nuttige bundel en een welkome verschijning.

De Scheveningse varensgezel Dirk van Duijne (1838-1917) vestigde zich

in 1867 op Madura, vanaf 1871 in Marengan, de 'Europese' nederzetting bij Sumenep. Hij maakte fortuin in de handel, huwde een Javaanse vrouw en werd de stamvader van een familie waarvan vier generaties in grootse staat tot 1942 op Madura woonden. Deze Indo-Europese familie bleef de banden met Scheveningen koesteren, zoals de omslagfoto van de pater familias met enkele kinderen in Scheveninger dracht laat zien. In een kleine brochure, die als toelichting bij een expositie verscheen, wordt het curieuze verhaal van deze *Scheveningers op Madura* verteld.

In 1891 begon de Koninklijke Paketvaart Maatschappij (KPM) haar activiteiten in de Indische wateren met steun van het gouvernement en de grote Nederlandse scheepvaartmaatschappijen en als opvolgster van de Nederlands-Indische Stoomvaart Maatschappij, die ondanks haar Nederlandse naam geheel onder Engels beheer stond en daarom minder gewenst werd geacht. De KPM begon met 29 schepen en groeide voorspoedig tot een vloot van 146 schepen in 1939, die ook buiten de archipel lijnen onderhield. De Tweede Wereldoorlog leidde tot een verlies van 85 schepen, maar na een aanvankelijk moeizaam herstel voeren in 1950 al weer 107 schepen. De verslechterde Nederlands-Indonesische betrekkingen leidden in 1958 tot een definitief KPM-vertrek uit Indonesië. Afbouw, heroriëntatie en fusie rekten het bestaan tot 1977, toen de KPM opging in de Nedlloyd. Het KPM-eeuwfeest is door A.J.J. Mulder op waardige wijze herdacht met een grootformaat uitgave *Koninklijke Paketvaart Maatschappij* waarin een feitelijk, chronologisch verslag van de KPM-geschiedenis in 50 bladzijden, met veel terechte aandacht voor de weinig bekende bestuurlijke en scheepshistorie tijdens de Tweede Wereldoorlog. Daarna volgen de vlootlijsten van de KPM en dochtermaatschappijen, waarbij van 378 schepen technische gegevens, de 'levensloop' en een foto zijn opgenomen. Bijlagen en registers ontsluiten deze gegevens. Dit boek is de vrucht van tientallen jaren bewonderenswaardig speurwerk en voor scheepvaartliefhebbers om van te smullen. Maar ook buiten die kring zal het een zeer nuttig naslagwerk vormen.

F.D. Holleman, hoogleraar aan de Rechtshoogeschool in Batavia, kreeg in 1931 vier maanden onbetaald verlof om in de Philippijnen een onderzoek in te stellen naar de aanwezige bronnen over het volksrecht en de plaats van het volksrecht in het rechtsverkeer. De Leidse hoogleraar C. van Vollenhoven was de belangrijkste motor achter dit initiatief, waarbij de American Council of Learned Societies en volksrechtcommissies in Washington en Manila waren betrokken. Tijdens reis en verblijf hield Holleman een dagboek bij, dat door zijn zoon J.F. Holleman is bezorgd en als eerste publikatie van het Van Vollenhoven Instituut is verschenen. Het *Philippijnsch dagboek* bezit alle charmes van het genre: onbevangen en heet-van-de-naald-notities over de positie van het adatrecht, dat in het rechtsstelsel geen enkele plaats had, maar informeel wel een rol bleek te spelen, en over het Amerikaanse bestuur. Maar vooral gaan ze over de problemen die Holleman ondervond in de samenwerking met H. Otley Beyer, die als enige jarenlang materiaal over volksrecht had verzameld, maar die slechts met de grootste moeite en met veel gechicaner bereid

was Holleman inzage en verwerking ervan te gunnen. Holleman bracht het karwei ten einde en produceerde 5000 bladzijden systematisch geordend materiaal, dat echter, mede door gebrek aan interesse aan Philippijnse zijde, nooit verder kwam dan de manuscriptfase.

De strijd tegen Japan in Nederlands-Indië in 1941-1942 leverde twee militairen postuum de Militaire Willems-Orde op: Karel Doorman en de veel minder bekende luchtmachtofficier J.P. van Helsdingen. In het boekje *Van Rudelsheimstichting tot Van Helsdingenkazerne* wordt de geschiedenis beschreven van het gebouwencomplex dat in 1952 van de luchtmacht de naam van Van Helsdingen kreeg en de levensloop van deze in 1907 in Indië geboren militair, die na zijn officiersopleiding in Breda snel carrière maakte in de Militaire Luchtvaart van het KNIL. Als afdelingscommandant van een vliegtuiggroep werd hij tegen de Japanse overmacht ingezet, eerst bij Singapore, dan op Borneo en tenslotte op West-Java. Zijn vliegtuig werd neergeschoten op 7 maart 1942, op een ogenblik dat de militaire situatie uitzichtloos was en de capitulatie een kwestie van uren. De Jongh heeft uit velerlei bron de biografie samengesteld van een rechtlijnig en moedig militair en een zinvolle bijdrage aan de militaire geschiedschrijving van Nederlands-Indië geleverd.

In *De Colombo-tragedie* haalt J.C. Bijkerk een vergeten episode uit de Tweede Wereldoorlog in de Pacific naar voren. Kort voor de capitulatie van Nederlands-Indië werd het resterende deel van de KNIL-luchtmacht naar Australië gestuurd, waarbij de gezinnen moesten achterblijven. In de chaotische laatste dagen van het koloniale Indië weken echter ook vele autoriteiten uit, met gezinsleden en bezittingen. De slecht geleide, bij gebrek aan vliegtuigen tot werkeloosheid gedoemde manschappen kenden een laag moreel en waren verbitterd over het hogere kader van bestuur en leger dat geen 'oorlog voerde' maar 'oorlog vierde'. In een kennelijke poging door een afschrikwekkend voorbeeld de discipline te herstellen werden drie vliegers door het hoofd van de intelligence, de latere Indische opperbevelhebber S.H. Spoor, via een agent-provocateur tot irreële sabotage- en deserteiplannen gestimuleerd. In november 1942 werden ze in Canberra gearresteerd en eind 1943 in Colombo op Ceylon door de krijgsraad in een dubieus proces tot levenslang en 20 jaar cel veroordeeld. Ze kregen in 1950 gratie - voor het leven getekend. Bijkerk heeft deze weinig verheffende geschiedenis bewonderenswaardig uitgeplozen, op basis van archivalia en interviews, en helder opgeschreven. Hij volgt daarbij ook uitvoerig de levensloop van de drie vliegers, voor en na het proces, en schetst ook de weinig verheffende Nederlandse presentie in Australië. Het blazoen van de soms kritiekloos bewonderde Spoor blijft bepaald niet schoon. Voor Bijkerk is hij duidelijk de kwade genius. Voor Spoors optreden in 1942 kan nog begrip bestaan (de onzekere tijd en een algemeen belang dat zwaarder weegt dan persoonlijke factoren), maar voor zijn nietsdoen en zelfs tegenwerking van de revisie van het vonnis na 1945 bestaat geen rechtvaardiging.

In de lange reeks gedenkboeken van militaire onderdelen, die werden ingezet in de dekolonisatiestrijd, ontbrak één over de Militaire Politie

(MP). Met *Tjampoer marechéplisie* wordt dat verzuim goedge maakt in een fraai uitgegeven grootformaat boekwerk, dat voor twee-derde deel uit foto's bestaat. De populaire benaming van de MP vindt zijn achtergrond in de heterogene opbouw van het korps: enerzijds uit de Japanse kampen afkomstige KNIL-militairen en Indische politie-ambtenaren, anderzijds in Nederland opgeleide MP-manshappen, die in een 'tjampoer' werden bijeengebracht. Het boek komt niet uit boven het niveau van het doorsneehedenkingsboek en richt zich met name op de MP-veteranen en hun verwanten. Het verslag van historie en dagelijks werk blijft beknopt en oppervlakkig. Op interessante aspecten als de rol van de MP in bijvoorbeeld krijgsraadzaken en inlichtingenwerk wordt niet ingegaan.

In 1989 verscheen *Pikiran, ucapan dan tindakan saya*, de autobiografie van president Soeharto, opgetekend door de Indonesische auteurs Ramadhan K.H. en G. Dwipayana. Wat dat betreft trad hij in de voetsporen van zijn voorganger Soekarno, die zijn autobiografie liet optekenen door de Amerikaanse journaliste Cindy Adams (1965). Van beide boeken verschenen spoedig na de oorspronkelijke uitgave Nederlandse vertalingen. Met deze feiten houdt de overeenkomst tussen beide boeken ook op. De zo verschillende persoonlijkheden van Soekarno en Soeharto vormen hiervoor een verklaring, maar ook de 'ghostwriter'. Adams schreef voor een westers lezerspubliek, Ramadhan en Dwipayana allereerst voor Indonesische consumptie. Niet de minste rol speelt Soeharto's boek ook in het bevestigen van zijn presidentieel gezag, waarin zowel de nadruk op het nemen van gewichtige beslissingen als vertoon van bescheidenheid en streven naar consensus passen. In alle gevallen is het echter wel de president die besluit welke weg wordt bewandeld en wordt de rol van de medewerkers tot bescheiden proporties teruggebracht. Hij is eenzaam aan de top en wordt geleid door een sterk verantwoordelijkheidsbesef voor het welzijn van volk en natie, waarbij *pantjasila*, godsvrucht en Javaanse traditie leid-snoeren verschaffen. Aldus het beeld dat wordt gevestigd. Als historische bron is Soeharto's boek niet van grote waarde. Voor wat betreft zijn levensloop vóór hij president werd put hij slechts uit een selectief geheugen, waarbij gesprekken in de directe rede worden weergegeven. Het chronologische verslag over de periode tot 1967 wordt daarna deels chronologisch, deels thematisch, waarbij Soeharto zijn visie op actuele maatschappelijke vraagstukken uiteenzet en ook ingaat, in verholde zin, op kritiek. Al met al is het boek, ook door de getrouwe vertaling, een document dat bij de westerse lezer, niet bekend met Indonesische politieke en bestuurlijke publikaties, vreemd en curieus zal overkomen en taaie lectuur zal vormen. Waardevol is het boek voor het beter leren kennen van de persoonlijkheid van de man die Indonesië al een kwart eeuw leidt, waarbij de 'echte' persoonlijkheid wel moet worden 'ontdekt' achter de persoonlijke kenmerken die Soeharto zichzelf toedicht en die, naar zijn oordeel, bij uitstek passen bij een Indonesische president. In dat opzicht is het boek voer voor psychologen en biografen, meer dan voor historici en politicologen.

Voor de bekende 'Landenreeks' schreef Nico Schulte Nordholt het deeltje

Indonesië. De serie beoogt achtergrondinformatie en analyses van recente ontwikkelingen te verschaffen. De schrijver kwijt zich op bekwame wijze van deze taak. In zijn verhaal staan paradoxen, spanningen en dilemma's van het onder Soeharto gevoerde ontwikkelingsbeleid centraal. De politieke stabiliteit berust op een wankel politiek bestel waarin leger en overheidsbureaucratie de dienst uitmaken. De nadruk op economische groei leidde tot arbeidsuitstoot op het platteland, een grotere kloof tussen arm en rijk en corruptie. Ook gezinsplanning, transmigratie en regionaal verzet tegen het (Javaanse) centrum komen aan de orde. Tenslotte meent Schulte Nordholt dat de Islamitische organisaties, die zich met toegenomen zelfbewustzijn manifesteren, de Indonesische politieke toekomst zullen bepalen.